

Marius VYŠNIAUSKAS

*Adomo Mickevičiaus
namelio likimas
Kaune*

Reikšminiai žodžiai: *Adomas Mickevičius, Kartofliškės, Dobrovolskis, spauda, Kaunas, A. Mickevičiaus namelis.*

1819 m. rugpjūčio 27 d. Vilniaus mokyklų

komitetas mokytojų skyrimo posėdyje Adomą Mickevičių (1798–1855), baigusį filologijos studijas Vilniaus universitete paskyrė dirbti mokytoju Kauno apskrities mokykloje (dab. Kauno jėzuitų gimnazija).¹ Į Kauną būsimas lietuvių ir lenkų poetas atvyko rugsėjo 10 d. ir jau po kelių dienų ėmėsi mokyti vyresnes klases, ruošėsi lotynų kalbos, literatūros, lenkų kalbos, retorikos, istorijos ir teisės pamokoms. Kaune jis mokytojavo ketverius metus – iki 1822 m.² Jo dėka Kauno apskrities mokykla modernėjo, laisvinosi iš senojo scholastinio pamokų režimo (t. y. mokiniai buvo skatinami atsakinėti savais žodžiais, o ne kalti tekstą atmintinai, imtasi amžininkų knygų, ne tik klasikos veikalų, skaitinta domėtis gamta ir pan.³), naujomis knygomis buvo praturtinta mokyklos biblioteka, plėtotos filomatų idėjos.

Vietų, kuriose poetas gyveno ar buvo trumpiau (daugiau nei vieną dieną) apsistojęs, Lietuvoje žinoma nedaug – Vilniuje 5 vietos⁴, Kaune 2 vietos,

¹ A. Piročkinas, *Devyneri Adomo Mickevičiaus metai; biografinė apybraiža*, Vilnius, 1995, p. 135.

² Kaune A. Mickevičius lankėsi dar 1823 m. vasarą, taip pat Kaunas buvo paskutinė poeto ir jo draugo filomato Pranciškaus Jeronimo Malevskio (1800–1870) stotelė pakeliui į tremtį Rusijon.

³ J. Riškus, *Adomas Mickevičius ir Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 47–49.

⁴ Vilniuje su A. Mickevičiumi susijusios vietos: Namas (Bernardinų g. 11), kuriame veikia Vilniaus universiteto bibliotekos A. Mickevičiaus muziejus. Tikslus muziejaus įkūrimo data nežinoma, bet manoma, kad galėjo būti įsteigtas jau XIX a. II pusėje, 1898 m. ar 1899 m. Taip pat – 1911 m., kai Sankt Peterburge ėjusio leidinio *Kwartalnik Litewski*

Palangoje – vos viena. Beje, apie pastarąją žinių mažiausiai. Išlikusi tik viena nuotrauka Juozapo Albino Herbačiausko straipsnyje *Adomas Mickevičius Kaune*, laikraštyje *Krivulė* (1925, Nr. 19). Tačiau apie Palangos pastato likimą plačiau nerašoma.

Tyrinėjant A. Mickevičiaus gyvenamosios vietos Kaune aplinkybes privalu išskirti pagrindines erdves, kuriose lankėsi garsusis poetas. Pirmiausia tai – Kauno apskrities mokyklos direktoriaus Stanislovo Dobrovolskio (1775–1857) namai (vėliau gavę *A. Mickevičiaus namelio* pavadinimą) Kartofliškių palivarke, į kuriuos poetas atvyko iš Vilniaus. Pagyvenęs juose kelias dienas, išvyko į paskirtą butą mokykloje, tačiau vėliau dažnai svečiuodavosi S. Dobrovolskio šeimoje. Antroji vieta – tai butas mokyklos pastate, Turgaus aikštėje (dab. Rotušės aikštė), kuriame, pasak poeto draugo Antonio Edvardo Odyneco (1804–1885), buvo skirtas „kambarys su siauru prieškambariu, kuriame miegodavo patarnaujantis mokinyš, taip pat lankęs pirmąją šios mokyklos klasę.“⁵⁵ Šiame name jis pragyveno beveik visus 1819–1822 savo darbo Kaune metus. Taip pat A. Mickevičius lankydavosi Romainių dvare, priklausiusiame Prozorų šeimai, ir Girstupio slėnyje, kuriame sėmėsi įkvėpimo kūrybai.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Kartofliškių palivarke buvusio *A. Mickevičiaus namelio* istoriją nuo XIX a. pab. iki 1940 m., kai šis pastatas buvo nugriautas. Keliami šie pagrindiniai uždaviniai: ištirti, kaip lietuviškoje spaudoje buvo apibūdinamas poeto namas, koks likimas jam buvo numatytas, kaip vyko lietuvių ir lenkų polemika, kaip susiklostė paskutinės *A. Mickevičiaus namelio* šeimininkės likimas po 1940 m.

redaktorius ir leidėjas Janas Konradas Obstas persikėlė iš Peterburgo į Vilnių. Nusipirkęs šį namą, jis surado marmurinę lentą su užrašu: „Čia buvo rašoma „Grażina“, 1822 m.“. J. Obstas atsivežė daug muziejinių vertybių, grafikos kūrinių, porceliano. Kuriame namo Literatų g. 5 kambariulyje gyveno poetas, nėra tiksliai nustatyta. Žinoma, kad kambario langai – gatvės pusėje. Šiame bute 1823 m. spalio 23-osios naktį poetas buvo suimtas už veiklą filomatų draugijoje. Lenkų okupacijos metais įvažiavimo į kiemą arkos frontone buvo įmūryta paminklinė lenta su užrašu: „Šiame name gyveno Adomas Mickevičius 1823“. Tai – vienintelė išlikusi originali, niekada nuo tarpukario metų nepakeista, paminklinė lenta A. Mickevičiui. Konrado celė (Aušros Vartų g. 7A) atidaryta lankytojams 2009 m. gegužės 29 d. Joje veikia dvi ekspozicijos. Viena įrengta kaip kalėjimo kameros imitacija, kitoje – nuotraukų stenduose pateikta informacijos apie A. Mickevičiaus gyvenimą Vilniuje, filomatų ir filaretų bylą. Namas Pilies g. 11 šiuo metu priklauso Vilniaus universiteto ansamblui, kaip A. Mickevičiaus kiemelio pagrindinis statinys. Jame atvykęs į Vilnių poetas gyveno pas kun. Jozefą Mickevičių. Name (Didžioji g. 22) poetas laikinai gyveno pas Johaną Macevičienę, Karolinos Kovalskos seserį, išėjęs iš kalėjimo – bazilijonų vienuolyne. Po to jis visam laikui išvyko iš Lietuvos. Minint poeto 200-ąsias gimimo metines, 1998 m. gruodžio 19 d., J. Montvilos lenkų kultūros fondo Lietuvoje iniciatyva buvo atidengta nauja paminklinė lenta (senoji lenkiška, atidengta 1924 m., po karo buvo sunaikinta).

⁵⁵ A. E. Odyniec, *Wspomnienia z przeszłości: opowiadane Deotymie*, Warszawa, 1884, p. 229.

Neilgai trukus po A. Mickevičiaus mirties (1855 m.) Konstantinopolyje ir 1890 m. įvykusio viešo perlaidojimo Krokuvos Vavelio pilyje, ėmė stiprėti poeto asmenybės kultas. Imta statyti paminklus, steigti muziejus vietose, kuriose A. Mickevičius lankėsi ar gyveno. Ne išimtis – ir Kaune stovėjęs S. Dobrovolskio namas, savininkui dar esant gyvam vadintas *Adomo Mickevičiaus nameliu*. Šį pavadinimą ir legendą apie visą mokytojavimo laikotarpį čia gyvenusį poetą, pagal memuaristo Leono Potockio atsiminimus, paskleidė pats S. Dobrovolskis, siekdamas istorijoje užsitikrinti ir savo vietą.⁶ *A. Mickevičiaus namelis* stovėjo buvusiam Kartofliškių palivarke, dabartinėje Mickevičiaus g. 30. „Dalis palivarko nuo 1807 m. priklausė Kauno apskrities bajorų susirinkimo sekretoriui Juozui Macianskiui, kuris 1827 m. perleido jį S. Dobrovolskiui.“⁷ Šiame sklype stovėjo du pastatai: *A. Mickevičiaus namelis* ir pagrindinis ponų dvaras, kurį S. Dobrovolskis nuomojo. Pastatas, vadinamas *A. Mickevičiaus nameliu*, buvo baltos spalvos, vieno aukšto, dviejų galų, pusiau medinis, pusiau mūrinis, dvišlaičiu stogu su aplink įrengtu siauru darželiu. Iš 1938 m. pastato aprašymo žinoma, jog namas „apšildytas krosnimis, vandentiekio neturėjo, o namų talpa 200 m³.“⁸

Remiantis vieno iškiliausių lenkų aktyvistų Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais Bohdano Paszkiewicziaus (1895–1982) atsiminimų knyga *Pod znakiem „Omiegi“ (Po „Omegos“ ženkle)*, *A. Mickevičiaus namelis* su sodu XIX–XX a. sandūroje buvo „išnuomotas kažkokiam Jonui Monkevičiui, o pati šeimininkė kartu su sūnumi, marčia ir anūke gyveno šalimais esančiame gražiam, mediniame dvarelyje su priebučiu ir baltomis kolonomis. <...> Namų šeimininkė buvusi pasiturinti, mat jai priklausė dideli žemės plotai aplinkinėse gatvėse, kurių gyventojai turėjo mokėti jai nuomą... keletą kapeikų už kvadratinį sieksnį žemės.“⁹

XIX a. pabaigoje–XX a. I pusėje *A. Mickevičiaus namelis* sulaukė nemažai dėmesio to meto spaudoje. Straipsniuose buvo aptarinėjama bendra namo būklė, jo išliekamoji vertė, o kai kurie tekstai, žvelgiant iš šių laikų perspektyvos, neretai primena sąmokslą teorijas.

Pirmasis lietuviškas straipsnis, susijęs su šiuo namu, išspausdintas laikraštyje *Varpas* (1890, Nr. 5) (greičiausiai minint A. Mickevičiaus perlaidojimą). Jau šiame straipsnyje, vėliau ir kituose, atsiskleidžia liūdna pastato dalia. Tuo metu jis priklausė poniai Jevdokijai Dobrovolskai¹⁰, kuri greičiausiai juo vis dar

⁶ A. Piročkinas, *Devyneri Adomo Mickevičiaus metai; biografinė apybraiža*, Vilnius, 1995, p. 158.

⁷ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, Kartofliškių palivarko pėdsakai naujamiestyje, *Kauno istorijos metraštis*, t. 2, Kaunas, 2000, p. 39.

⁸ KAA, f. 209, ap. 3, b. 6153, l. 2.

⁹ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 43.

¹⁰ S. Dobrovolskio marti Jevdokija Dobrovolska, kuriai sutuoktinis majoras Juozas

rūpinosi, nes straipsnyje užsimenama: „norint laikas ant jų ir atliko savo dantį – vienok tie nameliai iki šioliai visiškai užlaikė savo seną paveikslą.“¹¹

Po šio straipsnio daroma ilga trisdešimt penkerių metų pertrauka, ir nauji straipsniai apie A. Mickevičiaus *namelį* lietuviškoje spaudoje buvo skelbiami jau Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais. Kyla klausimas – kodėl taip ilgai nesi-domėta šiuo statiniu? Greičiausiai kaltas Pirmasis pasaulinis karas, nesutarimai su Lenkija bei Vilniaus užėmimas, atitolinę visuomenės domėjimąsi įžymiu miesto statiniu. Be to, reikia atsižvelgti ir į modernaus lietuvio identiteto kūrimąsi. „Tas komplikotas tautinės savimonės būdas, taip artimas A. Mickevičiaus epochai, buvo visiškai nepriimtinas Lietuvos visuomenei tarpukaryje.“¹² Todėl buvo būtina A. Mickevičių ir į jį panašias XIX a. pr. asmenybes paversti arba lietuviais, arba lenkais. Taip poetas tapo lenku, ir smetoninėje Lietuvoje jo imta *šalintis*, primetant XX a. pradžioje kilusias nacionalistinės Lenkijos idėjas. XX a. 3 dešimtmečio visuomenė buvo nepajėgi išvelgti skirtumą tarp A. Mickevičiaus kartos ir Nepriklausomybės kovų dalyvių mentalitetų. „XIX a. pradžios herojai nori nenori buvo įsivaizduojami panašūs į Pilsudskio legionierius.“¹³ O besikurianti Lietuvos Respublika savo mentalitetą grindė grynai nacionalistiniu-etniniu pagrindu. Žvelgiant iš šiuolaikinės perspektyvos, aiškėja utopija: nė viena šalis nebuvo sukurta remiantis vien nacionalistiniu pagrindu, atsiribojant nuo savo istorijos. Tad šiame kontekste Kaune esančiam poeto nameliui vietos neatsirado. „Dera paminėti, kad vieninteliai straipsniai šia tema minimi tik lenkiškoje spaudoje (*Zycie ilustrowane*, 1907 m., Nr. 14; *Tygodnik Wilenski*, 1911 m., Nr. 2).“¹⁴

Vienintelis plačiau kalbėjęs apie namo likimą šiuo laikotarpiu – B. Paszkiewiczus, teigęs, jog „1912 m. pas Monkevičių iš Rusijos atvyko dukra su vaikais, kurių pavardė – taip pat Dobrovolskiai, bet jie nebuvo susigiminiavę su buvusiais ūkio šeiminkais. Jo sūnus Leonas, profesionalus provizorius – geras mano pažįstamas. Jis išgyveno šiame name keliolika metų, o jo senelė Monkevičienė – net iki 1925 m. Po kurio laiko atvyko dar vienas Dobrovolskis – advokatas, kuris taip pat su „mokyklos direktoriaus“ šeima neturėjo nieko bendro.“¹⁵ Gaila, tačiau apie šiuos įnamius išsamesnės medžiagos aptikti nepavyko, tad galima tik spėlioti, kas vertė minimus žmones pasirinkti šį namą. Istorinė vertė ar žema nuomos kaina?

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje rašytuose daugumoje lietuviškų straipsnių pagrindinis keliamas klausimas buvo vienas: ar A. Mickevičius gyveno

Dobrovolskis 1861 m. užrašė šį dvarelį (N. Lukšionytė-Tolvaišienė, Kartofliškių palivarko pėdsakai naujamiestyje, *Kauno istorijos metraštis*, t. 2, Kaunas, 2000, p. 40).

¹¹ Iš Kauno taip pat nelinksmos eina naujienos..., *Varpas*, 1890, Nr. 5, p. 77.

¹² E. Aleksandravičius, *Praeitis, istorija ir istorikai*, Vilnius, 2000, p. 83.

¹³ Ten pat, p. 184.

¹⁴ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, Kartofliškių palivarko pėdsakai naujamiestyje, *Kauno istorijos metraštis*, t. 2, Kaunas, 2000, p. 38.

¹⁵ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 43.

šiam name? Atsakymu į jį buvo ypač suinteresuoti lenkai. Tam galbūt turėjo įtakos nesąmoningas (o galbūt sąmoningas) lenkų troškimas sukurti sąlyginį lenkišką bastioną Lietuvos širdyje, turėti tam tikrą priedangą (kaip siekį apsaugoti lenkišką paveldą nuo destruktivių lietuvių užmojų) tolimesniems tikslams ir kovojant už savo, kaip tautinės mažumos, teises.

Pirmasis, kuris suabejojo A. Mickevičiaus *namelio* pavadinimo teisumu, buvo žymusis lietuvių literatūros kritikas ir rašytojas Juozapas Albinas Herbačiauskas (1876–1944). Savo straipsnyje *Adomas Mickevičius Kaune* autorius rašė: „tuose nameliuose, kuriuos dabar mes vadinam jo vardu, jis negyveno, bet juose dažnai būdavo kaippo svečias. Gyveno jis pojėzuitiniuose rūmuose.“¹⁶ Be to, abejojama ir dėl slėnio vietos, gavusios poeto vardą: „Ar tikrai toje jo vardu pavadintoje slėnio vietoje jis sėdėdavo, tikrai nežinia.“¹⁷ Vis dėlto dėl pastarosios vietos problemų nekyla, nes, pavyzdžiui, rašytojos ir dailininkės Gabrielės Giunterytės-Puzinienės (1815–1869) atsiminimuose minima, jog 1842 m. Teofilė Valavičiūtė apsilankiusi tame „garsiajame slėnyje“¹⁸ ir iš jo siuntusi poetui į Paryžių gėlę. Be to, šis slėnio pavadinimas dar senesnis, atsiradęs iškart po jo išvykimo, kai Kauno gydytojo Jozefo Kovalskio žmona Karolina Kovalska (mergautinė pavardė – Vegneruvna), su kuria A. Mickevičių siejo meilės ryšiai, taip jį pakrikštijo.¹⁹ Apie tai užsimenama daugelyje poeto amžininkų atsiminimų, be to, patį slėnį, kaip mėgstamą pasivaikščiojimo vietą, laiškuose draugams filomatams minėjo ir pats poetas. Taigi A. Mickevičiaus *slėnis* buvo populiarus ir lankomas dar jam esant gyvam, – tai byloja apie pelnytą poeto vardo skyrimą šiai Kauno apylinkių vietai.

Tais pačiais metais (1925 m.) laikraštis *Lietuvos žinios* (Nr. 247) paskelbė du trumpus tekstus. Viena jų, pavadintame *Mickevičiaus muziejaus reikalu*, buvo aptariama galimybė minėtame name įsteigti memorialinį poeto muziejų, pavyzdžiui laikant panašaus tipo muziejus Vakarų Europoje²⁰. Įsteigti tokio tipo A. Mickevičiaus muziejų kitoje vietoje galimybės nebuvo (tikrajame poeto bute tuo metu veikė mokyklos klasė²¹). Šiame muziejuje, pasak straipsnio autoriaus

¹⁶ J. A. Herbačiauskas, Adomas Mickevičius Kaune, *Krivulė*, 1925, lapkritis, Nr. 19, p. 3.

¹⁷ Ten pat, p. 3.

¹⁸ G. Giunterytė-Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, Vilnius, 2005, p. 291.

¹⁹ D. Boguševičius, Leono Potockio prisiminimai apie Kauną, *Kauno istorijos metraštis*, t. 9, Kaunas, 2008, p. 268.

²⁰ Iš panašių memorialinių namų Vakarų Europoje galima paminėti du garsiausius: *Musée Ingres* (įkurtas 1854 m. Montaubane, Pietų Prancūzijoje), priklausęs žymiam prancūzų neoklasicizmo dailininkui Žanui Augustui Dominykui Ingrui (1780–1865), kurį jis pats ir padėjo įrengti, dovanodamas savo antikvarinių vazų kolekciją, tūkstančius eskizų ir 50 paveikslų iš savo ir savo draugų (jam padovanotų) asmeninių rinkinių. Antrasis – Vokietijoje, Veimaro mieste, esantis *Johano Volfgango fon Getės muziejus-namas* (įkurtas 1885 m., kai paskutinis poeto anūkas Valteris dovanavo valstybei senelio archyvą).

²¹ 1956 m. šioje klasėje buvo įrengtas A. Mickevičiaus memorialinis kambarys, kuriame buvo galima lankytis iki 1991 m. Uždarius muziejų, eksponatai 1998 m. perkelti į Perkūno namus.

L. Raškės, turėjo būti sukauptas išlikęs poeto palikimas, t. y. knygos, daiktai, rankraščiai ir pan. Siekiant rūpintis šiuo darbu, siūlyta įsteigti Mickevičiaus draugiją. Tačiau drauge straipsnyje skundžiamasi prasta namo būkle: „pas mus gi, štai, ties pat Universitetu baltas A. Mickevičiaus namukas jau baigia pūti.“²² To priežastis, kaip pats autorius įvardija, yra visuomenės nesidomėjimas šio namo, galbūt ir paties poeto gyvenimo Kaune istorija. Tad lieka neaišku, ar kauniečiams A. Mickevičiaus gyvenimas išties buvo nelabai įdomus. Kita vertus, galbūt tam didžiulės įtakos turėjo tuo metu vykęs konfliktas su lenkais, kuris vertė paminti bendrus šalių interesus.

A. Mickevičiaus muziejaus įsteigimas Kaune turėjo ir tam tikros politinės reikšmės. Kol Lietuvos sostinė buvo okupuota, didžioji dalis paveldo, susijusio su garsiuoju poetu, kuriam laikui buvo neprieinama. Vis dėlto norėta muziejų turėti Lietuvoje, ir tam labiausiai tiko S. Dobrovolskiui priklausę namai. Beje, beveik pusė nepriklausomoje Lietuvoje spausdintų poetui skirtų straipsnių buvo susiję su A. Mickevičiaus veikla Kaune arba vaikystės laikotarpiu Naugarduke. Apie Vilniaus studijų metus straipsnių būta perpus mažiau, ir tai tik vienas iš lietuvių–lenkų literatūrinės polemikos etapų.

1925 m. lapkričio 3 d. Miesto valdyba įpareigojo „Kauno miesto matininką p. Saleneką <...> skubos keliu išmatuoti žemės sklypą Mickevičiaus g-j, kur stovi Ad. Mickevičiaus namelis.“²³ Po kelių dienų, lapkričio 9 d., namelį atvyko įvertinti „Kauno miesto įkainojimo komisijos nariai: Flekas ir Šachnauskas“²⁴. Jų ataskaitoje buvo pažymėta, kad tai yra medinis, vieno aukšto gyvenamasis namas, kuriam „komisija nustatė 1925–1929 m. penkmečiui metinį buto pelną sumoje 5400 lt ir metinį mokestį sumoje 135 lt, [kurio] skirtumą tarp šios sumos ir anksčiau reikalaujamos <...> privalu sumokėti į Kauno Valdybos kasą iki 1926 m.“²⁵ Taip pat buvo parašyta, kad statybos skyriaus statytų naujų arba remontuotų butų sąrašė nėra nurodyta, jog šiame name kada nors būtų buvę nenormuoti butai.

Iš antrojo *Lietuvos žiniose* (Nr. 247) skelbto straipsnelio²⁶ *namelio* klausimu sužinome, kad paskutiniame Kauno miesto valdybos posėdyje buvo nutarta nupirkti A. Mickevičiaus namą iš naujosios šeimininkės, S. Dobrovolskio anūkės, ponios Aleksandros Vasiljevienės. Tai buvo dar kartą pakartota tų pačių metų lapkričio 13 d. laikraštyje *Lietuva* (Nr. 256), V. Biržiškos straipsnyje *Kauno m. tarybos pirmininko rinkimai, Mickevičiaus namelio pirkimas*. Iš šio pranešimo aišku, kad „namelį su sklypu p. Vasiljevienė sutinkanti valdybai

²² L. Raškė, Mickevičiaus muziejaus reikalu, *Lietuvos žinios*, 1925, lapkričio 3, Nr. 247, p. 3.

²³ KAA, f. 214, ap. 1, b. 4415, l. 31.

²⁴ KAA, f. 214, ap. 1, b. 4416, l. 16–17.

²⁵ Ten pat, l. 18.

²⁶ Mickevičiaus namai, *Lietuvos žinios*, 1925, lapkričio 3, Nr. 247, p. 4.

parduoti už 15.000 lt.²⁷ Namą įsipareigojo pirkti kažkokia lenkų draugija. Ši Lenkų kultūros ir švietimo draugija, pagal B. Paszkiewicziaus atsiminimus, yra *Pochodnia*²⁸, apie kurią rašoma: „Pochodnia“ ėmė brandinti mintį pirkti „namelį“ už nemažą, virš tūkstančio litų, sumą iš savininkės, siekiant jame įrengti Mickevičiaus muziejų.²⁹ Tuose pačiuose atsiminimuose nurodoma, kodėl ir lietuviai staiga susidomėjo šiuo namu: „Tada [Kauno] miesto valdyba, norėdama išvengti kaltinimų ir pralenksti lenkus, taip pat ėmė galvoti apie „namelio“ perėmimą miesto nuosavybės žinion ir jam skyrė net 8000 lt.“³⁰ Archyvinėje „Įkainavimo nejud. turto, prigulinčio Dobrovolskio Juozo įpėdinams“ byloje apie šį sandėrį kalbama tik kaip apie namo dalies nusavinimą: „p. Vasiljevienė dėl to projekto, kuris numato išimti iš jos valdymo apie 200 m², permato didinti sutartą mokestį, nes kalbos apie žemę susitariant nebuvo.“³¹ Kadangi sąmatoje kainos padidėjimas nebuvo numatytas, Taryba įpareigojo Miesto valdybą susirasti lėšų paskolinant. Iš archyvinės bylos dokumentų aiškėja, kad A. Vasiljevienė buvo kviečiama atvykti į Miesto valdybą susitarti dėl A. Mickevičiaus namelio pardavimo, tačiau sandėris neįvyko. B. Paszkiewiczius nurodo galimus faktus ir priežastis, kodėl *Pochodnia* atsisakė savo planų pirkti namelį: „Atrodo, jog [*Pochodnia*] suabejojo, ar gali surinkti pakankamai muziejaus eksponatų.“³² Vis dėlto atsiminimų autorius apie eksponatus kalba plačiau ir teigia, jog tiek pačiame Kaune, tiek jo apylinkėse su A. Mickevičium ir jo aplinka yra susiję begalės radinių. Norėdamas iliustruoti savo žodžius, jis išvardija keletą tokių vietų: „Kauno lenkų gimnazijos kolekcijoje buvo viena iš labai vertingų Mickevičiaus „retenybų“ – Sonetų egzempliorius, išleistas autoriaus Maskvoje 1826 m. Arba kaip man pasakojo inžinierius Tadas Mangirdas – jo motinos dvare <...> paveldėtam iš senelio Antonijaus Malevskio, tikro Vilniaus Universiteto rektoriaus Simono brolio, į namų archyvo knygas buvo įtrauktas Adomo Mickevičiaus, Tomo Zano, Pranciškaus Malevskio ir kitų filomatų brangus suvenyras: Zano eilėraščio kopija, pasakojanti apie filomatų susitikimą

²⁷ V. Biržiška, Kauno m. tarybos pirmininko rinkimai, Mickevičiaus namelio pirkimas, *Lietuva*, 1925, lapkričio 13, Nr. 256, p. 5.

²⁸ 1923 m. lapkričio 2–3 d. atkurtosios Kauno lenkų švietimo draugijos (įkurta 1909 m., atkurta 1919 m.) delegatai dalyvavo pirmajame lenkų suvažiavime Kaune. Šiame suvažiavime buvo nutarta įsteigti Lenkų kultūros ir švietimo rėmimo draugiją *Pochodnia*, kuri suvienytų visas lenkų švietimo ir kultūros organizacijas, veikiančias Lietuvos Respublikoje. Tokia draugija buvo įkurta ir įregistruota 1924 m. Tais pačiais metais į ją įsitraukė ir Kauno lenkų švietimo draugija, tačiau viso savarankiškumo neprarado: turėjo savo valdybą, rūpinosi bibliotekos fondų papildymu naujomis knygomis ir periodiniais leidiniais (H. Ilgiewicz, Kauno lenkų švietimo draugija (1909–1932 m.), *Kauno istorijos metraštis*, t. 7, Kaunas, 2006, p. 107).

²⁹ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 45.

³⁰ Ten pat. p. 45.

³¹ KAA, f. 214, ap. 1, b. 4415, l. 26.

³² B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 45.

po ąžuolu Aukštadvario parke.³³ Vadinasi, lenkų spėlionės dėl eksponatų skaičiaus buvo nepagrįstos, šiai minčiai pritaria ir B. Paszkiewiczus. Kita vertus, nežinome, ar po Pirmojo pasaulinio karo jie išties dar buvo išlikę, nes kolekcijas dažnai išdraskydavo ar išsiveždavo besitraukianti priešų armija.

Po beveik ketverių metų pertraukos, 1929 m. gegužės 28 d., *Lietuvos žiniose* (Nr. 118) rašoma, kad pati valdyba steigti muziejaus nesirengė, ir statinį perdavė „turizmo s-gai, tai sąlyga, kad jame būtų įrengtas <...> muziejus“³⁴ (archyvinėje byloje žinių nerasta). Tačiau ir ši sąjunga nesirengė nieko daryti. Apie pastarąjį faktą sužinome iš straipsnio *Dėl tariamo A. Mickevičiaus namo*, paskelbto po trijų mėnesių. Maža to, jame taip pat užsimenama, kad valdyba apskritai dar tik ruošiasi pirkti namą (kodėl nenupirkta anksčiau – neaišku, tačiau galime spėti, kad priežastis – šeimininkės užsiprašyta aukšta kaina), nors pastato būklė apverktina: „tasai namelis dabar yra visai sunykęs, stogas, lubos ir grindys supuvę ir sulūžę, lengvai griūva, žodžiu, jis virto laužu, stovinčiu vidury g-vės. <...> Be to, Mickevičiaus laikų namelio yra likusi tik dalis. Didesnė dalis, planuojant miestą ir vedant g-vę, buvo nugriauta.“³⁵ Autorius nepamini, kad šis griovimas – ne pirmasis. Pirmą kartą apie namo griovimą užsiminta „1895 m., kai buvo nugriauta kairioji (vakarinė) jo dalis“³⁶. Būtent apie antrąjį namo dalies nugriovimą B. Paszkiewiczus rašo ir savo knygoje: „mano draugas vyriausias miesto architektas Edmundas Frykas praleido daug bemiegių naktų galvodamas, ką daryti su nepatogia seniena. Miesto magistratas nusprendė negriauti vertingo statinio, o tik sumažinti jį, leidžiant pravažiuoti pro gatvę nors vežimams. Tai sukėlė protesto ir pasipiktinimo bangą lenkų visuomenėje, kuri kaltino lietuvius lenkų tautinių relikvijų naikinimu.“³⁷ Kyla klausimas – kodėl nesiiimta šio namo tvarkyti? Atsakymą pateikia tas pats lietuvių straipsnis *Dėl tariamo A. Mickevičiaus namo*. Miesto valdyba ėmė nepasitikėti gandai, jog šiuose namuose gyveno poetas, kuriuos, pasak žurnalistų, skleidė pati namo šeimininkė (norėdama greičiau parduoti griūvantį statinį). Jeigu Miesto valdyba būtų namą įsigijusi be istorijos patvirtinimo, o vėliau paaiškėtų, kad jame A. Mickevičius iš tiesų negyveno (ar nesilankė), būtų kilęs sujudimas dėl tuščiai iššvaistytų lėšų, todėl prašyta žurnalistų pagalbos aiškinantis namelio *paslaptį*. Taigi reikalai dėl A. Mickevičiaus namo pradėti vertinti kritiškai, ir tai paskatino lietuvių ir lenkų polemiką.

Lenkai savo spaudoje (*Krakow ils. Kurier, Wiadomosci literacki*) teigė, kad name poetas tik lankėsi, bet negyveno. Lietuviai ieškojo A. Mickevičiaus

³³ Ten pat, p. 45.

³⁴ Adomo Mickevičiaus nameliai, *Lietuvos žinios*, 1929, gegužės 28, Nr. 118, p. 5.

³⁵ V. R., Dėl tariamo A. Mickevičiaus namo, *Lietuvos žinios*, 1929, rugpjūčio 1, Nr. 172, p. 4.

³⁶ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, Kartofliškių palivarko pėdsakai naujamiestyje, *Kauno istorijos metraštis*, t. 2, Kaunas, 2000, p. 43.

³⁷ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 45.

ilgalaikio gyvenimo čia pėdsakų, o neradę namą nugriovė. Kodėl taip pasielgta, iki šiol lieka neaišku. Juk tiek vieni, tiek kiti žurnalistai tikrai turėjo žinoti apie savo kolegų straipsnius ir juose keliamas mintis. Ar tai vis dėlto nebuvo politiniais sumetimais kilęs konfliktas?

Pirmasis tiriamojo-poleminio pobūdžio straipsnis pasirodė 1932 m. *Lietuvos žiniose* (Nr. 177). Straipsnio *Adomo Mickevičiaus namų subjaurojimas bene pramanytas* parašymui įtakos turėjo lenkų spauda, t. y. *Krokuvos ils. Kurjeris*, kuriam Kaune esantis korespondentas (pavardė nenurodyta) pranešė, kad „vadinamuosiuose Mickevičiaus namuose nebesą esperantistų patalpos (kaip lig šiol buvo skelbiama [kur skelbta, nenurodoma; namo byloje taip pat jokių žinių surasti nepavyko]), bet esą blogiausio vardo gatvės mergų butas.“³⁸ Kyla klausimas, kodėl apie Esperantininkų klubą nieko nerašė Kauno spauda. Be to, nežinoma, kada klubas įsikėlė ir kada paliko patalpas, kokia veikla užsiėmė, t. y. ar domėjosi Mickevičium, namo istorija ir pan., be to, už kokią sumą namo šeimininkė nuomojo patalpas. B. Paszkiewiczzius šį klubą taip pat laikė Krokuvos spaudos pramanu, mat, pasak jo, kuo toliau nuo Lietuvos buvo Lenkijos miestai, tuo mažesnis kultūrinis ryšys juos siejo. Tai suvokus aiškėja, kodėl neretai spauda skelbdavo neteisingas žinias.

Stebina kitas faktas – teiginys, kad name gyvena „blogiausio vardo gatvės mergos“. Jį galima suprasti daugiareikšmiškai. Vargu ar šeimininkė būtų primesti tokias nuomininkes, žinodama, kad jos namą jau kuris laikas stebi lietuvių ir lenkų žurnalistai ir šis faktas tikrai iškiltų viešumon. Kita vertus, galima daryti prielaidą, kad A. Vasiljevienė taip padarė, sąmoningai siekdama kuo greičiau atsikratyti griūvančio ir problemišku statiniu. Jeigu tai – tiesa, galėtume teigti, kad toks poelgis turėjo sužadinti visuomenės (spaudos) dėmesį, t. y. griūvantis, neprižiūrimas namas tinka gyventi tik tokiems žmonėms. Tačiau ar šie faktai teisingi, patvirtinimo nėra, todėl galime kalbėti tik teoriškai.

Regis, bandant paneigti paleistus gandus, kito lenkų dienraščio, įsikūrusio Varšuvoje ir įvardijančio save kairiosios inteligentijos savaitraščio, *Wiadomosci Literackie* žurnalistė Marija Czapska šias mintis pavadino šmeižtu siekiant suerzinti lietuvius. Taigi aišku, kad tai buvo tik lenkų spaudos išpūstas burbulas, „demonstruojantis“ atmetinį lietuvių požiūrį į poeto „palikimą“. Juolab kad daugiau apie tai niekas nekalbėjo. Šis reikalas buvo pavestas išsiaiškinti miesto muziejaus direktoriui prof. P. Volteriui³⁹, saugančiam jam patikėtus daiktus (greičiausiai eksponatus būsimam muziejui). Ar reikalas buvo pradėtas aiškintis, žinių lietuviškoje spaudoje neišliko.

Maža to, aiškindamiesi *A. Mickevičiaus namelio* būklę, lenkų žurnalistai, atlikę tyrimą, pastebėjo ir įdomią smulkmeną: name „buvę 7 langai, o dabar

³⁸ Adomo Mickevičiaus namų subjaurojimas bene pramanytas, *Lietuvos žinios*, 1932, rugpjūčio 5, Nr. 177, p. 6.

³⁹ Straipsnyje nurodomi netikslūs asmens inicialai. Iš tiesų turėjo būti ne P. Volteris, o Eduardas Volteris (1856–1941), vadovavęs Kauno muziejui nuo 1920 m. iki 1934 m.

<...> bėra 5 langai. Kas sutrumpino namus! – klausia Czapska.⁴⁰ Kad namas tikrai sutrumpėjo, galima įsitikinti palyginant 1910 m. atvirlaiškį (1 pav.) ir vėliau padarytą nuotrauką (2 pav.). Kyla klausimas – ar lenkų žurnalistai nežinojo apie 1929 m. nugriautą namo dalį? Tai buvo plačiai dėstoma lietuviškoje spaudoje, todėl keista, kad šis faktas praslydo pro žurnalistų akis. Taip pat neaišku, ar šio nugriovimo priežastis miesto muziejaus direktorius paaiškino lenkų korespondentams. Vienaip ar kitaip toks žurnalistų preciziškumas stebina ir verčia susimąstyti apie straipsnio lenkiškoje spaudoje nešališkumą. Galbūt tai buvo būdas dar labiau pakurstyti lenkų ir lietuvių ginčus, įrodyti, kad lietuviai negerbia lenkiškojo paveldo, tad lenkai turi visą teisę negerbti lietuviškojo?

Antroje straipsnio *Adomo Mickevičiaus namų subjaurojimas bene pramanytas* dalyje aptartas A. Mickevičiaus gyvenimas šiame name. Siekdama įtikinti, kad poetas išties gyveno Kaune, žurnalistė M. Czapska pateikė įrodymų, remdamasi kauniečio antropologo Julijono Talkaus-Grincevičiaus (1850–1936) tekstu apie Ficherių namus, kuriuose anksčiau gyveno dr. Kovalskio šeima, ir E. Odyneico knyga *Wspomnienia z przeszlosci: opowiadane Deotymie*. Trumpai pristačiusi kaunietiškaį A. Mickevičiaus gyvenimo laikotarpį, žurnalistė klausė, kodėl šis namelis vadinamas poeto vardu, jeigu jame jis lankydavosi ne taip ir dažnai: „Iš kur tada kilo legenda ar tradicija apie Mick. namelius Kaune?“⁴¹ Šis klausimas buvo pateiktas prof. E. Volteriui, bet jo atsakymo aptikti nepavyko.

Tais pačiais metais kultūriniame laikraštyje *Naujoji Romuva* (Nr. 30-1) pasirodė trumpas Č. Bankausko straipsnelis, kuriame išreiškiamas nepasitenkinimas miesto valdžia, kam šioji leidžianti A. Mickevičiaus namo gyventojui, kažkokiam siuvėjui (pavardė nenurodyta), pakabinti ant namo sienos visiems matomą savo darbovietės iškabą. Tai prilyginama išniekinimui ir netgi siūloma pastatą apskritai nugriauti, užuot taip darius: „Jeigu jau tas namelis verčiamas amatininkų dirbtuve, tad ar negeriau būtų jį visai nugriauti ir išlyginti gatvę?“⁴² Straipsnio autorius apgailestaudamas teigė, kad poeto slėnyje gulintis akmuo prižiūrimas labiau nei šis namelis. Tai – bene pirmasis viešas siūlymas nugriauti namą.

Reikšmingiausias lietuvių polemėnis straipsnis, susijęs su A. Mickevičiaus gyvenamosios vietos tyrimu, atliktas tik 1934 m. kultūriniame-literatūriniame laikraštyje *Literatūros naujienos* (Nr. 1), straipsnyje *Fiktyvi relikvija*. Jo autorius, žymus Pirmosios Lietuvos Respublikos politinis ir visuomenės veikėjas, Vytautas Bičiūnas (1893–1943) kritiškai vertino visuomenės tikėjimą, jog vienas iš

⁴⁰ Adomo Mickevičiaus namų subjaurojimas bene pramanytas, *Lietuvos žinios*, 1932, rugpjūčio 5, Nr. 177, p. 6.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Č. Bankauskas, Išniekintas Ad. Mickevičiaus namelis, *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 30-1, p. 684.

to namo, anot jo, „baigiančio sulysti į žemę seno lauželio“⁴³, gyventojų galėjo būti genialusis poetas. Autorius iškėlė mintį, kad namas apskritai neturi jokios istorinės-kultūrinės vertės, ir ją nuodugniai plėtojo per visus nepriklausomybės metus. Norėdamas įtikinti skaitytojus, cituodavo filomatų korespondenciją ir L. Potockio atsiminimų knygą.

Vis dėlto laikyti šį namą visiškai niekuo nesusijusiu su poetu neteisinga, nes, kaip minėta anksčiau, A. Mickevičius čia retkarčiais lankydavosi, bendraudamas su S. Dobrovolskio šeima. Atrodo, kad V. Bičiūnas su poeto biografija nebuvo nuodugniai susipažinęs ir viską vertino pernelyg mėgėjiškai. Pastarąjį faktą pabrėžia tai, jog 1930 m. išleistoje savo knygoje *Kaunas 1030–1930* V. Bičiūnas, kalbėdamas apie šį namelį, nė žodžiu neužsiminė, kad poetas čia negyveno, bet laikėsi visuomenėje populiarios nuomonės ir netgi pateikė klaidingų faktų: „1821 metais įsikūręs Kartofliškėse, genialusis poetas Adomas Mickevičius, būdamas gimnazijos mokytoju, rašo čia dvi garsiąsias lietuviškas poetas: „Gražiną“ ir „Konradą Valenrodą“.⁴⁴ Kaip žinoma iš atlikto tyrimo, A. Mickevičius Kartofliškių namelyje negyveno ir jame įsikūręs nebuvo, todėl V. Bičiūno argumentai šiuo atveju prieštaringi.

Be to, tuo metu Lietuvos spaudoje gana atvirais straipsniais stengtasi atsi-riboti nuo lenkiškosios istorijos indėlio į Lietuvos kultūrą, bandant ištrinti netgi literatūrinius pėdsakus. V. Bičiūnas taip pat pabrėžė, kad šio namelio ir slėnio kultą sukūręs pats S. Dobrovolskis. Iš dalies su šiuo tvirtinimu dėl namelio galima sutikti, bet slėnio pavadinimo kilmė yra neginčijamai priskiriama, kaip jau minėta, Kauno gydytojo J. Kovalskio žmonai Karolinai. Pastarojo fakto, susijusio su slėnio vardo istorija, V. Bičiūnas savo straipsniuose ir knygose taip pat kažkodėl nenurodė.

Svarbiausias faktas, įrodantis, kad A. Mickevičius negyveno S. Dobrovolskio name, straipsnio autoriui yra L. Potockio atsiminimuose aprašyti laiptai, kuriais poetas išlydėjo direktorių. Iš tiesų buvusiame Kartofliškių palivarke esančiame *A. Mickevičiaus namelyje* laiptų niekada nebuvo (namas vieno aukšto; daugumoje nuotraukų jis matyti tik iš vienos pusės, todėl negalima tiksliai pasakyti, ar jame buvo laipteliai, ar bent jau pakopos, vedančios į prieangį). Tačiau galima daryti prielaidą, kad S. Dobrovolskis, painiodamas faktus, turėjo galvoje pagrindinį pastatą, kuris pavaizduotas 1925 m. nuotraukoje (iš V. Chomanskio archyvo), turėjusį prieangį su portiku centre (ir plačius laiptus). Taigi galbūt kalbėta apie šį namą? Vienaip ar kitaip tai – tik vienas iš spėjimų.

Kitas V. Bičiūno pavyzdys yra susijęs su namo savininke ponija A. Vasiljeviene. Autorius teigė, jog 1923–1930 m. jam teko gyventi šio namo pašonėje, todėl nedvejodamas apie jo istoriją klausinėjo šeimininę: „Klausiau ir josios, ar turinti kokius įrodymus, kad namuke Ad. Mickevičius būtų gyvenęs. Užuoat parodyti dokumentus, jinai tiktai sakėsi prieš karą turėjusi kėdę, kurioje

⁴³ V. Bičiūnas, Fiktyvi relikvija, *Literatūros naujienos*, 1934, kovo 31, Nr. 1, p. 4.

⁴⁴ V. Bičiūnas, *Kaunas 1030–1930*, Kaunas, 1999, p. 100.

sėdėdavęs Ad. Mickevičius, poeto portretą ir kt. O kai paklausiau, kuo remdamasi ji pati tiki ir kitus tikina, kad namukas tikrai Mickevičiaus, senutė <...> atsakė: – O juk apie kitus namus Kaune niekas nesako, kad juose Mickevičius gyveno.⁴⁵ Lieka neaišku, kokių dokumentų norėjo V. Bičiūnas. Beje, pačioje E. Odyneco knygoje aiškiai pažymėta, kad A. Mickevičius pas Dobrovolskius gyveno kelias dienas, o vėliau retkarčiais lankydavosi kaip svečias (kad juose gyveno kaip nuomininkas, neužsimenama). Šiuo atveju tikriausiai kyla pagrįdinė sąvokos problema. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais buvo manoma, kad A. Mickevičius aptariamuose namuose privalėjo gyventi, atmetant bet kokią svečiavimąsi. Tačiau, kaip liudija daugelis Vakarų Europos ar Rusijos pavyzdžių, tokio tipo namuose įžymybės galėjo praleisti nors ir vieną naktį. Taigi Lietuvoje memorialinių namų priskyrimas įžymiems žmonėms buvo ganėtinai komplikotas. Beje, tos pačios nuomonės kaip ir V. Bičiūnas, matyt, buvo ir Mykolas Biržiška, nes straipsnio autorius pabaigoje priduria: „mūsų „mickevičistas“ prof. M. Biržiška taip pat laikosi <...> nuomonės, kad „Mickevičiaus namuke“ Ad. Mickevičius niekad negyveno.“⁴⁶ Deja, platesnių argumentų šiam teiginiui pagrįsti nepateikiama. Be to, spaudoje nepavyko rasti jokių šio asmens straipsnių aptariamam klausimui.

Verta paminėti dar vieną autorių, kuris *A. Mickevičiaus namelį* sulygino su Estijoje esančiu kito garsaus žmogaus išlikusiu paveldu. Šis autorius, vienas iš vyresnės kartos Lietuvos poetų, Pirmosios Lietuvos Vyriausybės ir sovietinės Lietuvos laikais švietimo ir mokslo ministras Liudas Gira (1884–1946), yra teigęs: „kaip ir Estijoje <...> aš mačiau caro Petro Didžiojo „namą“⁴⁷. O kas Estijai yra Petras Didysis? Bet estai visgi jį yra apsupę rūpestinga globa. Mes visi tikimės, kad Mickevičius „namelyje“ gyveno, kaip tuo tiki visa Lenkija. Ir nors tai tik legenda, neleisime jai žūti.“⁴⁸ To paties – *kas Lietuvai yra A. Mickevičius?* – ne kartą klausė ir lietuviai, tačiau bendras sutarimas nebuvo pasiektas.

Galiausiai A. Mickevičiaus sąsajų su S. Dobrovolskio namu dar galima aptikti 1936 m. *Lietuvos žiniose* (Nr. 240), kuriose pateiktas A. Vasiljevienės kaimynės Sep-Falkauskienės (1810–1913) pasakojimas, pakartotas jos anūko Speckio: „p. Sep-Falkauskienė p. Speckiui dažnai pasakojo įvairių A. Mickevičiaus gyvenimo faktų: A. Mickevičius dažniausiai, pasiėmęs knygų, eidavo į slėnį.“⁴⁹ Tačiau kiek šie prisiminimai teisingi, žinių neturime. Maža to,

⁴⁵ V. Bičiūnas, Fiktyvi relikvija, *Literatūros naujienos*, 1934, kovo 31, Nr. 1, p. 4.

⁴⁶ Ten pat, p. 4.

⁴⁷ Petro Didžiojo namas-muziejus, kitaip dar vadinamas *Kadriorg* arba *Екатериненталь* (*Jekaterinos slėnis*), yra pastatas Estijos sostinėje Taline, kurį Petras Didysis 1710 m. nupirko savo žmonai Jekaterinai I. 1718 m. Rusijos imperatoriškoji pora lankėsi dar neužbaigtuose naujuosiuose rūmuose ir buvo apgyvendinti šalimais esančiame namelyje. Po imperatoriaus mirties valdovė našlė neberodė susidomėjimo dovanotais rūmais.

⁴⁸ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 47.

⁴⁹ Adomas Mickevičius „Mickevičiaus nameliuose“ tikrai gyveno, *Lietuvos žinios*, 1936, lapkričio 24, Nr. 240, p. 6.

nieko daugiau nežinome ir apie patį pateikėją, todėl galima abejoti realiu jo egzistavimu. Tokį pat A. Vasiljevienės kaimyną, anot B. Paszkiewicziaus, surado ir lenkų žurnalistai, kurio pasakojimą išspausdino laikraštyje *Wiadomosci Literackie*. Šio straipsnio ištrauką B. Paszkiewiczzius pateikia savo knygoje: „taip pat buvo išspausdinta trumpa žinutė iš „namelio“ kaimyno Vincento Kognovickio pasakojimo, kuris neva pažinojo Dobrovolskio dukrą ir iš jos pačios lūpų girdėjęs sakant, kad Mickevičius pas juos atvyko jai dar esant jaunai mergaitei.“⁵⁰ Gaila, bet šio žmogaus asmenybę taip pat sunku nustatyti. Tad neatmeskime prielaidos, kad tai galėjo būti paskutinės žurnalistų pastangos išsaugoti namą. B. Paszkiewiczzius užsimena apie dar vieną šiame name poetą įamžinusį pėdsaką – sode augančios liepos kamieną, kuriame „ne taip seniai buvo galima lyg ir atpažinti Poeto ranka išraižytas raides AM, kurios dabar jau visiškai išnykę ir apaugę.“⁵¹ Vis dėlto autorius, baigdamas šią istoriją, prideda, jog tai gali būti tik legenda, juolab kad kitur šio ženklo aprašymų aptikti nepavyko.

Kituose straipsniuose svarbesnių naujienų nėra. Viename, paskelbtame 1934 m. žurnale *Laiko žodis* (Nr. 12), sužinome bemaž visą Pirmosios Lietuvos Respublikos periodo sutrumpintą namelio istoriją: „Norėta jį atpirkti muziejui, prieš namelį įrengtas gėlynas, aptverta tvora. Norėta jį pasirinkti mūsų rašytojų ir žurnalistų būstine. Kurį laiką ten buvo įsikūrusi turistų sąjunga.“⁵² Šie trumpalaikiai sumanymai leidžia spėti, kad namui vis labiau griūvant bet koks remontas darėsi beprasmiškas, o būklė patalpų, kuriose įsikurdavo viena ar kita įstaiga, neatitiko paprasčiausių sanitarinių normų. Tad ruošiantis namą nugriauti nenumatyta jokių galimybių jį atstatyti. Aplinka greičiausiai tvarkyta tik dėl akių, kad atvykstantys lenkų turistai galėtų nusifotografuoti (tai daryta labai dažnai) ir grįžę namo papasakotų, jog A. Mickevičiaus namas tinkamai prižiūrimas.

1938 m. liepos 1 d. sklypą su visais vaismedžiais Kauno konservatorija, naujoji namo savininkė (kuriai atstovavo Jonas Bendorius), išnuomojo Lietuvos fizinio lavinimo sąjungai (advokatas Jonas Našliūnas) „su teise įrengti čiuožyklą, sportinių žaidimų aikšteles, regyklą, vaikų aikšteles ir stadionus.“⁵³ Iš to paties dokumento sužinome, kad sutartis dėl sklypo nuomos jau buvo sudaryta anksčiau su A. Vasiljeviene, tačiau po 1938 m. liepos 14 d. tapo nebe galiojanti. Visi pastatai, esantys tame sklype, tapo Konservatorijos nuosavybe. Fizinio lavinimo sąjunga mokėjo už nuomą po 100 Lt per mėnesį. Sutartyje buvo pabrėžtas įpareigojimas, pažymėtas 13 punktu: „jeigu sklype bus patalpintas cirkas, tai nuomininkas <...> privalo mokėti Konservatorijai dar po penkis šimtus litų /500/ kiekvieną sezoną ne vėliau 10 dienų nuo cirko atvykimo

⁵⁰ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omiegi“*, Warszawa, 2003, p. 46–47.

⁵¹ Ten pat, p. 44.

⁵² J. P., Mickevičiaus namuko paslaptis, *Laiko žodis*, 1934, Nr. 12, p. 4.

⁵³ KAA, f. 214, ap. 1, b. 4416, l. 33.

dienos.⁵⁴ Kiek kartų šiame sklype įsikurdavo cirkas, žinių neturime, tačiau galime spėti, kad Konservatorijai šis nuomos objektas nebuvo nuostolingas. Vėliau (1940 m. sausio 11 d.) Fizinio lavinimo sąjunga skundėsi miesto burmistrui dėl finansinių problemų bei nuostolių ir prašė skirti lėšų bei atleisti nuo gatvių taisymo rinkliavos, atsižvelgiant į tai, jog „sąjunga yra ne tik seniausia Lietuvoje sporto organizacija, bet narių atžvilgiu ir skaitlingiausia Kaune, o s-gos nariais yra beveik išimtinai nepasiturintis jaunimas, dažnai reikalingas net ir materialinės paramos.“⁵⁵ Tačiau prašymas buvo atmestas.

Po mėnesio, rugpjūčio 26 d., A. Vasiljevienė miesto inspektoriui nurodė nekilnojamojo turto vertę, kurią pati įvardijo kaip 60 000 Lt su sklypu (t. y. namai buvo įkainoti 10 tūkst., sklypas – 50 tūkst. Lt).

Galiausiai 1940 m. laikraštyje *Sekmadienis* (Nr. 17) buvo paskelbta žinutė: „miesto savivaldybė nutarė nugriauti „Mickevičiaus namelį“⁵⁶. Tartum siekiant viską sumenkinti, tame pačiame straipsnyje pateikiama komiška istorija pavadinimu *Miestas be įžymybių*. Straipsnyje buvo pabrėžta trumparegiška išvada: „vos tik sužinojau, kad tas namelis dabar nugriaunamas, kad garsusis poetas niekad nėra į jį net įėjęs, tiesiog nudžiugau. <...> Tai istoriška apgaulė. Tegu jau verčiau mūsų miestas lieka be jokių įžymybių.“⁵⁷ Galima pagalvoti, jog žūt būtina ieškota informacijos, kad A. Mickevičius šioje vietoje nesilankė, nes tada namą būtų lengviau, be triukšmo, nugriauti ir užbėgti už akių galimam lenkų pasipriešinimui. Vadinas, galima abejoti, ar namas nugriautas teisėtai.

Vis dėlto tenka apgailestauti, jog namas nebuvo parduotas lenkų organizacijai *Pochodnia* dar XX a. 3 dešimtmetyje, nes galbūt ši organizacija būtų pasielgusi apdairiau. Šiandien galima tik paklausti – kiek šioje istorijoje slypi dviejų tautų nesantaikos ir kiek – atsargaus nutylėjimo?

Apie namelio nugriovimą 1940 m. gegužės 22 d. gatvės platinimo byloje rašoma: „ryšium su Mickevičiaus g. <...> praplatinimu iš tamstos paimama 237 m² ploto žemės ruožas, už kurio 1 m² savivaldybė <...> sutinka sumokėti po 35 lt.“⁵⁸ Be to, savivaldybė sutiko už namelio nugriovimą šeimininkei sumokėti 155 Lt, už medžių nupjovimą – 15 Lt. A. Vasiljevienė su tuo sutiko, ir *A. Mickevičiaus namelis* buvo nugriautas.

Vis dėlto šiuo nugriovimu namelio ir jo šeimininkės istorija nesibaigė. Archyvuose dokumentuose nurodoma, kad paskutiniaisiais savo gyvenimo metais A. Vasiljevienė patyrė daug vargo. Didžiausia bėda – kaina už butą. 1940 m. pabaigoje ji turėjo sumokėti 1 814,02 Lt Mokesčių inspekcijai, tačiau dėl finansinių bėdų neišgalėjo. Skolos priežastį išdėstė savo pareiškime:

⁵⁴ Ten pat, l. 33.

⁵⁵ KAA, f. 214, ap. 1, b. 4416, l. 34.

⁵⁶ Perkūnas, Miestas be įžymybių: Feljetonas, *Sekmadienis*, 1940, balandžio 28, Nr. 17, p. 2.

⁵⁷ Ten pat, p. 3.

⁵⁸ KAA, f. 209, ap. 3, b. 6153, l. 7.

„1. Mano pajamos žymiai sumažėjo dėl naujai išleisto šiais metais butų mokesčio įstatymo. 2. Miesto valdyba gegužės mėn. 22 š.m. einant raštu N2698 / Nr. 1056 paskyrė man už paimtus iš manęs gatvės praplatinimui 237 m² žemės sklypą ir namelio nugriovimą 8.450 litų, kuriuos aš negavau.“⁵⁹ Prašyta išmokėti žadėtą sumą, kad būtų galima padengti išsiskolinimą. Greičiausiai pinigai buvo neišmokėti, nes Mokesčių inspekcija po mėnesio prašymą sumažinti nekilnojamojo turto mokestį atmetė kaip nepagrįstą. Kaip į tai reagavo A. Vasiljevienė, žinių nėra. Panašus namo šeimininkės skundas-prašymas sumažinti mokesčius pakartotas ir 1940 m. gruodžio 28 d. Vėliau (1942 m.) bylinėtasi jau su tarybine Lietuvos valdžia, kad „šioji turto pajamas patikrintų ir 1941 m. mokesčio apdėdamųjų pajamų sumą nustatytų pagal sumažėjusio turto pajamas ir pagal faktiškai gautąją buto nuomą.“⁶⁰ Kaip viskas klostėsi toliau, nežinoma. Byloje yra išlikę vos keli apmokėjimo kvitai. Galima įsivaizduoti, kokioje nepavydėtinoje situacijoje atsidūrė vieno garsiausių Kauno miesto XIX a. pradžios apsišvietusių žmonių, Kauno apskrities mokyklos direktoriaus, anūkė Aleksandra Dobrovolskaitė-Vasiljevienė, paskutinė Kartofliškių dvaro savininkė.

Išvados

Adomo Mickevičiaus namelis lietuviškoje spaudoje nuo pat 1890 m. išėjusio *Varpo* (Nr. 5) iki 1940 m. *Sekmadienio* (Nr. 14) aprašomas kaip baigiantis sugriūti, prastai užlaikomas (t. y. stogas, lubos ir grindys supuvę ir sulūžę), kai kur pastatas pavadintas netgi pūvančiu „laužu“. 1895 ir 1929 metų spaudoje minima, kad dalis pastato, trukdančio tiesti kelią, buvo nugriauta. Šio namo likimas rūpėjo ne vienai asmenybei, draugijai, ne vienam spaudos atstovui. 1925 m. tiek lietuviai, tiek lenkų draugija *Pochodnia* siekė name įkurti memorialinį A. Mickevičiaus muziejų pagal Vakarų Europos pavyzdžius. Tačiau aukšta įsigijimo kaina ir būgštavimas, kad nebus surinkti būtinausi eksponatai, privertė muziejaus įkūrimo reikalų atsisakyti. 1932 m. minėta, jog pastate veikė Esperantininkų klubas, tačiau apie jo veiklą duomenų neaptikta, ir amžininkai šio fakto nepatvirtino. Žinoma, kad čia veikė siuvėjo dirbtuvės, netgi buvo iškelta jo iškaba. 1934–1940 m. čia norėta įsteigti rašytojų ir žurnalistų būstinę, trumpai veikė Turistų sąjunga, namas priklausė Kauno konservatorijai, kuri jį išnuomojo Lietuvos fizinio lavinimo sąjungai. Pagrindinis lietuvių ir lenkų konfliktas kilo aiškinantis, ar A. Mickevičius apskritai gyveno šiame name. Lenkai savo spaudoje tvirtino, kad poetas namelyje tik lankėsi, bet negyveno. O lietuviai (pvz., V. Bičiūnas) atkakliai ieškojo patvirtinimo, kad poetas kurį laiką čia tikrai buvo įsikūręs. Be to, lietuvių spaudoje pasirodė straipsnių, kuriuose buvo

⁵⁹ KAA, f. 209, ap. 3, b. 6153, l. 8.

⁶⁰ KAA, f. 209, ap. 3, b. 6153, l. 17.

įrodinėjama, jog namas neturi išliekamosios vertės, nes nėra patikimų faktų, patvirtinančių čia gyvenus A. Mickevičių. Lenkai priekaištavo lietuviams, kad istoriniu-kultūriniu paminklu nesirūpinama, jis nesaugomas, niokojamas (pvz., dalis namo nugriauta) ir pan. Po 1940 m., kai buvo nugriautas *A. Mickevičiaus namelis*, jo paskutinė šeimininkė A. Dobrovolskaitė-Vasiljevienė gyveno vargingai. Sovietų Sąjungos okupuojama valstybė nespėjo jai sumokėti už nugriautą namelį ir gatvei platinti paimtą žemę.



1 pav. A. Mickevičiaus namelis Kaune (Kowno, maison de Mickiewicz (pozte polonais)). Atvirlaiškis. Iš J. Wasilkowskio kolekcijos. 1910 X 03



2 pav. A. Mickevičiaus namas XX a. 3 deš. (nuotrauka iš Maskoliūnų kolekcijos)

Marius VYŠNIAUSKAS

THE FATE OF "ADAM MICKIEWICZ'S HOUSE" IN KAUNAS

Summary

A Lithuanian-Polish poet Adam Mickiewicz (1797-1855) has long been regarded as the national poet of Poland and a deeply revered figure in Lithuania. Monuments to Mickiewicz began to be built after his death in Constantinople (now Istanbul). In 1890, his remains were disinterred, transferred to Poland, and entombed in the crypts of Kraków's Wawel Cathedral, which is shared with many of those considered important to Poland's political and cultural history. One of the famous monuments in the provisional capital of Lithuania (Kaunas) was "Mickiewicz's house" (demolished in 1940).

After the graduation of university (1819-1823), under the terms of his university scholarship, Mickiewicz taught at secondary school, in Kaunas. Before moving to a new flat in the market square, Mickiewicz lived for some time in the house, which belonged to Stanislovas Dobrovolskis, the director of Kaunas secondary school.

The focus of this article is the fate of "Mickiewicz's house" in 1890-1940, when it belonged to the last descendant of Dobrovolskis (his granddaughter Alexandra Dobrovolskytė-Vasiljevienė). One of the most important and topical goals of the societies (Lithuanian and Polish) of those times was to prove that Mickiewicz lived in Dobrovolskis' house. A Lithuanian writer and literary critic Bičiūnas wrote in many Lithuanian newspapers that Mickiewicz did not live in this house, thus it had to be demolished. On the other hand, a Polish activist Bohdan Paszkiewicz, drawing on the information from memoirs and witnesses, tried to prove that the poet lived in the house.

In 1925, there were attempts to establish a museum of Mickiewicz, following the tradition of Western Europe. However, Kaunas government did not have enough money to buy the house from the owner. The poet's house was also very popular among the Polish tourists. When the Polish organisation *Pochodnia* attempted to buy the house, Lithuania did not agree due to the tense relationship between Lithuania and Poland after the Vilnius' annexation and incorporation into Poland in 1922. The quarrels over the house were especially politicized as reflected in the press of both countries. Being in an especially bad state and impeding the traffic, the house was finally bought from Dobrovolskytė-Vasiljevienė and demolished.

Keywords: Adam Mickiewicz, Kartoliškės, Dobrovolskis, press, Kaunas, A. Mickiewicz's house.